

הרב ד"ר יצחק רונס

הגיוור במשנתו של הרב שאול ישראל זצ"ל

תגובה למאמרו של הרב אורי רדמן "עיון
במהות הגרות במשנתו של הרב שאול
ישראלי" צהר מא 101 (התשע"ז); ותגובה
לתגובתו של הרב ישראל שריר "על מהות
הגיוור במשנתו של הרב שאול ישראלי
זצ"ל" צהר, שם, 241

אבקש להתייחס למספר נקודות שעלו בדברי התגובה של הרב ישראל שריר למאמרי
שהתפרסם בגיליון לט ולמאמרו של הרב אורי רדמן.

תחילה אציין כי אני שמח שדבריי עוררו דיון סביב תורתו הגדולה של הרב שאול ישראלי
זצ"ל, אחד מגדולי התורה שקמו לציונות הדתית, ומי ייתן ו"ישוטטו רבים ותרבה הדעת".

בפתח תגובתו ייחס לי הרב שריר את הקביעה כי הרב ישראלי פסק, להלכה ולמעשה,
כי גרות תקפה בדיעבד גם ללא קבלת מצוות, וציין שכיניתי תפיסה זו בשם "תפיסת
הגיוור הציונית דתית".

דברים אלו אינם נכונים: ההגדרה העקרונית שאותה אימצתי במאמרי, על מנת לאפיין
תפיסה הלכתית מסוימת כתפיסה "ציונית" או "לאומית", אינה קשורה בהכרח לשאלת
תקפותה של גרות ללא קבלת מצוות.

מהות הגרות ניתנת להסבר ולהבנה בדרכים שונות. מהי אם כן ההבחנה בין תפיסת
גיוור "ציונית" או "לאומית" לתפיסת גיוור שאינה מוגדרת ככזו? כפי שכתבתי במאמרי,
תפיסה הלכתית אשר מדגישה את "אופיו הלאומי היסודי של הליך הגיוור" מתוך הבנה
כי "מהות הגיוור משמעותה הצטרפות לאומה הישראלית" היא זו שניתן לכנותה "תפיסת
גיוור לאומית". לפי תפיסה עקרונית זו, הגיוור ממוקד בראש ובראשונה במהפך הלאומי

שחל בזהותו של המתגייר, ומהותו של הליך הגיור היא קטיעת השתייכותו הלאומית הנוכרית של המתגייר והפיכתו לבן העם היהודי - כאשר בעקבות מהפך זה מתחייב הגר במצוותיה של התורה כיתר בני העם יהודי.

תפיסה מנוגדת של מהות הליך הגיור, שאותה ניתן לכנות "תפיסה דתית", רואה אחרת את מהות הגיור. לפי תפיסה זו, פעולת הגיור היא כריתת ברית בין המתגייר ובין הקב"ה המתרחשת באמצעות קבלת מצוות התורה - אשר על ידה מצטרף המתגייר לכורתי הברית בסיני ונחשב ממילא לחלק מעם ישראל.

במאמרי, השוויתי בין דברי הרב ישראלי לדבריהם של רבנים נוספים (דוגמת הרב גורן, ועוד) אשר אחזו בתפיסה עקרונית דומה. עם זאת, הדגשתי כי לעומת אחרים, מתייחד הרב ישראלי בהסבר המחודש שהוא מעניק למהותה של קבלת המצוות. לדברי הרב ישראלי, שלב קבלת המצוות אינו לבו ומהותו של הליך הגיור, ונקודת הכובד של ההליך היא עצם החלטתו של בית הדין - הפועל כמעין "ועדת קבלה" של העם היהודי והחלטתו היא שמכניסה את המתגייר לעם היהודי. קבלת המצוות נדרשת אמנם, אך רק בתור ביטוי של הסכמה מצדו של המתגייר לפעולת בית הדין המקבלים אותו לתוככי עם ישראל.

עמדה זו היא ייחודית ומחודשת ומובילה לחידוש נוסף: הקביעה כי הגרות חלה בדיעבד אף ללא קבלת מצוות. אמנם, משהתגייר חייב הגר במצוות ככל יהודי אחר, אך הליך הגרות עצמו שהופך את זהותו של הגר מגיות ליהדות ממוקד בשינוי הלאום, ולכן בדיעבד חלה הגרות גם ללא קבלת מצוות (חוות בנימין, עמ' תיב):

כי הגרות שהיא קבלתו ע"י בי"ד... וכוונת הגר היא אמנם נדרשת בכדי שבי"ד יקבלוהו, אך משקבלוהו, אף שעשו שלא כהוגן הרי זה גר וכל דיני אדם מישראל עליו.

זהו המובן של ניתוק הממד הלאומי שבזהות היהודית מהממד הדתי שאליו ציינתי במאמרי.

עוד הערתי במאמרי על הדמיון שבין דברי הרב ישראלי לטענה למדנית שמצויה בכתביהם של מספר ראשי ישיבות ליטאיים, תוך ההדגשה שאצל הרב ישראלי הדברים מופיעים כעמדה הלכתית ולא כהצעה תאורטית-למדנית. כנגדי טען הרב שריר כי אף דברי הרב ישראלי עצמו אינם אלא דיון והצעה למדנית. הרב שריר קבע שספר "חוות בנימין" איננו ספר שו"ת וכי טעות להתייחס אל הדברים האמורים בספר זה כאילו נכתבו מתוך מגמה של פסיקת הלכה.

הגיור במשנתו של הרב שאול ישראלי זצ"ל

הטענה כי אין לראות את הספר כספר שו"ת מעלה לדין שאלה מעט משונה: מיהו הגורם המוסמך לקבוע ולהחליט אם הדברים שבספר פלוני ראויים לשמש בסיס לפסיקת הלכה למעשה? מן המפורסמות שמחבריהם של ספרי הלכה שונים כתבו בפירוש שהספר לא נועד להורות הלכה, ואף על פי כן רבים נשענים ונסמכים על דבריהם. נשוב אם כן ונשאל: האם ספרו של הרב ישראלי הוא ספר שו"ת?

חיפשתי ומצאתי כי רבים מכנים את הספר בדיוק בשם זה, "שו"ת חוות בנימין", וביניהם ניתן למנות את הראשונים לציין לבית יוסף: הרב עובדיה זצ"ל ויבל"ח בנו הרב יצחק יוסף (בשו"ת יביע אומר ובספר ילקוט יוסף). עליהם יש להוסיף גם את תלמידו לשעבר של הרב ישראלי כולל "ארץ חמדה" ודיין בית הדין הגדול בהווה, הרב ציון לוז-אילוז, אשר מכנה את הספר בשם זה (ראו בפסקי הדין שלו, פד"ר 1063670/1, ופד"ר 1014227/2). עשרות הפניות ל"שו"ת חוות בנימין" מצויות גם ב"אנציקלופדיה הלכתית רפואית", ב"אנציקלופדיה התלמודית", בכתבי העת "אסיא", "תחומין", ו"אמונת עתיך", ואף בשו"ת במראה הבזק היוצא על ידי כולל "ארץ חמדה" (בחלק ז).¹

לגופו של דבר, קובע הרב שריר נחרצות: "אין במאמר זה בחוות בנימין, או באף מקום אחר בכתבי הרב ישראלי המוכרים לי, צל של רמז שגיור תקף בדיעבד ללא קבלת מצוות. הטוען כך טועה ומטעה".

אלא שההתנסחות החריפה אינה מקהה את העובדה (שכבר צוינה במאמר המקורי) שההבנה כי דעת הרב ישראלי להלכה היא שגיור תקף בדיעבד אף ללא קבלת מצוות מופיעה בשו"ת במראה הבזק, בתשובה שהובאה בפני הרב ישראלי קודם שפורסמה;² והרב משה ארנרייך, ראש כולל "ארץ חמדה", סמך על כך בפסק דין שכתב במסגרת עבודתו כדיין בבתי הדין לגיור.³

טענה נוספת שעלתה כנגד דבריי היא זו של הרב רדמן, ולפיה נעשה עוול לרב ישראלי שכן עיון בדבריו במקומות נוספים מלמד כי הוא היה מהמחמירים הגדולים בדרישת קבלת המצוות.

1 כך לפי חיפוש בתוכנת "אוצר החכמה" ובתוכנת פרויקט השו"ת של אוניברסיטת בראילן. אוסיף ואציין שהתייחסות אל הספר כאל ספר "שו"ת חוות בנימין" מצויה באותו הגיליון שבו הופיע מאמרי, ראו צהר לט 61, 64.

2 ראו שו"ת במראה הבזק, חלק ג, עמ' 149.

3 ראו בספר פסקי דין ומאמרים בענייני גיור (הרבנים יהודה פריס ויצחק יעקובוביץ עורכים, התשס"ד), עמ' מט, עז, פא בדברי הדיינים ארנרייך, ליפשיץ ופריס שהבינו כך את דברי הרב ישראלי.

על כך אשיב בקצרה: אכן דבריו של הרב ישראלי בספרו "חווות בנימין", שאליהם התייחסתי באריכות, נכתבו ביחס למקרה שבו נעשה הגיור בדיעבד ללא קבלת מצוות. האם ניתן וצריך ללמוד מכך על גישה מיוחדת ומקלה אף בשאלת הדרישה לכתחילה מאת המתגייר? כפי שכבר העיר הרב צבי ליפשיץ במאמר מאיר עיניים, התשובה לשאלה זו שלילית,⁴ ומכאן תשובה גם לדבריו של הרב רדמן. אולם נראה שיש מקום להוסיף נקודה עקרונית נוספת: השאלה מה הייתה עמדתו העדכנית של רב גדול שאינו בין החיים, על בסיס דברים שכתב בעבר, היא מסוג השאלות שאין להן תשובה ודאית, אך ברור שהניסיון להעלות השערה מושכלת מחייב תשומת לב לנסיבות החיים המשתנות. בעניין זה ראו למשל את הדברים החריפים שכתב הרב משה צוריאלי לאחרונה בנוגע לאלו המבקשים לקבוע מה הייתה עמדתו של הרב קוק ביחס לסוגיות הגרות שניצבות בפנינו, מבלי להבחין בחילוקי הזמנים. לדבריו:

הטוענים נגד הציונות הדתית: "הרי רבכם הרב קוק, גם אסר לגייר קטינים שיש לנו השערה שהם לא יקיימו תורה ומצוות" (דעת כהן, ס' קמז) לא הבחינו שיש הבדל בין המצב בלונדון בשנת 1918, מעשי יחידים בעלמא, לבעיה לאומית ממדריגה ראשונה... כלום אפשר להצמיד פסקו של הרב קוק דאז לכאן?⁵

עלינו אפוא לשוב ולהזכיר את הציטוט מדברי תלמידו של הרב ישראלי, הרב יוסף כרמל (שחתם את דבריו במאמר המקורי), אשר ביקש להשליך מדברי הרב ישראלי למציאות ימינו וכתב:

השיקולים הלאומיים חייבים לתפוס מקום חשוב כאשר בית הדין בא לדון בכל מקרה של גיור פרטי, קל וחומר כאשר מדובר במצב חרום לאומי.

4 הרב צבי ליפשיץ "הגדרת קבלת המצוות בגיור" אמונת עתיך 104 [עמ' 87 (תמוז התשע"ד)]. יש להוסיף כאן את הערתו של הרב יוסף כרמל, תלמידו הנאמן של הרב ישראלי, בביאור שיטתו: "לית מאן דפליג כי עיקר הגרות = ההצטרפות לעם ישראל, משמעותה הצטרפות לדרך החיים של עם ישראל מימים ימימה, לשמור את "דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית י"ח ט) כדרכו של אברהם אבינו, אביהם של כל הגרים שבכל הדורות... כל הליך גרות שנעצר ב"עמך עמי" ואינו ממשיך ל"אלקיך אלקי", אף על פי שהוא תופס הלכתית והגר הינו יהודי לכל דבר, הרי הוא לוקה בחסר ואינו התהליך האידיאלי, עלון חמדת ימים, פרשת שלח (התשס"ח).

5 ראו מכתבו מאלול תשע"ה: www.yeshiva.org.il/Midrash/29081. הדברים מזכירים את זעקתו הגדולה של הרב צבי יהודה ברחובה של עיר ("זה זיוף! זה זיוף!"), שעה שתלו ברחובות ירושלים את מכתבו של הרב קוק נגד גיוס לומדי התורה. התנגדותו של הרב צבי יהודה הייתה להעתקת דברים שנאמרו בזמן ובמקום מסוימים למציאות שונה. ראו בסוף חלק ב של הספר לנתיבות ישראל (מהדורת ישיבת בית אל, התשס"ז).

הגיוור במשנתו של הרב שאול ישראלי זצ"ל

אם כן, גם מי שסבור שבית הדין חייב לכתחילה להציב רף גבוה בפני המתגיירים, עשוי לסבור אחרת אם יחוש שהנסיבות דורשות זאת.

אסיים עם דוגמה לעניין זה המצויה בספרו של הרב שלמה דיכובסקי "לב שומע לשלמה" (עמ' שעב-שעה). הרב דיכובסקי מסביר כי מלשונו של הרמב"ם עולה הבנה קרובה לזו שראינו בדברי הרב ישראלי, ולפיה קבלת המצוות "אינה חלק ממעשה הגירות, אלא היא "תנאי סף" לבית־דין שלא להזדקק למי שאינו מוכן לקבל מצוות", וממילא המסקנה מכך היא שבדיעבד יש תוקף לגיוור שנעשה מבלי להקפיד על תנאי זה.

לדעת הרב דיכובסקי, תפיסה הלכתית זו מצויה בדברי ראשונים ואחרונים, והוא מצטט בהקשר זה את דברי רד"צ הופמן (שו"ת מלמד להועיל, חלק ג, סימן ח) בנוגע לדרישה מהגור שישמור את המצוות כולן:

דדוקא אם מקבלין הגר משום תקנה דידיה צריכין לומר לו, או תקבל כל התורה כולה או תשאר נכרי... אבל אם אנו מגיירין אותה משום תקנתא דישראל...

הרב דיכובסקי מסביר כי כוונת ה"מלמד להועיל" היא שכיוון שלדעתו קבלת המצוות "אינה חלק ממעשה הגיוור, אלא הלכה בבית־דין המגייר שלא יזדקק לכך", לכן "כל שיש לבית־הדין נימוקים כבדי משקל, יכול לקבל גר גם ללא קבלת מצוות שלימה".

לאור זאת נראה כי הרצון ליישם את שיטתו העקרונית של הרב ישראלי זצ"ל במציאות הקיימת בימינו, יכול להוביל למסקנה שכאשר בית הדין משתכנע בקישור הנפשי האמיתי של המתגייר לעם היהודי, רשאי הוא "לקבל גר גם ללא קבלת מצוות שלימה".